

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Boekbespreking van: Stereotypen als folklore

Boekestijn, C.

Citation

Boekestijn, C. (1969). Boekbespreking van: Stereotypen als folklore. *Acta Politica*, 4: 1968/1969(2), 217-219.

Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3451117>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3451117>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

gebureaucratiseerde politiek goedaardig, want 'If power is seen to have a clear and legitimate purpose (which it has never had in traditional democratic thought), it may the more really be held to that purpose. One may expect a much greater development than past history has foreshadowed of the possibility of convincing persons rationally with regard to what policies are needed and what are not' (p. 242).

Dit slot is, evenals het gehele boek, zo uitdagend, dat het de recensent moeite kost het bestek van een korte bespreking niet te overschrijden. Samenvattend, kunnen we zeggen dat Field een origineel en tot nader onderzoek stimulerend boek heeft geschreven. De begrippen zijn wat vaag, de gegevens te zacht, de stijl is, mede door Field's neiging om woorden tot formules te herleiden, vaak moeilijk. Maar het boek is, door zijn systematisch-vergelijkende analyse van de samenhang tussen bureaucratisering en politieke opvattingen in de historie van westerse politieke stelsels, ongetwijfeld een belangrijke en verfrissende bijdrage tot het prille begin van een politieke groetheorie.

A. Hoogerwerf

BORRIE, G. W. B., *F. M. Wibaut, mens en magistraat*. Ontstaan en ontwikkeling der socialistische gemeentepolitiek. Assen (Van Gorcum), 1968. — 342 p. f 21,50 (paperbackeditie Arbeiderspers f 18,—).

Het proefschrift waarmee de burgemeester van Sleen, inmiddels burgemeester van Tiel, de graad van doctor in de sociale wetenschappen heeft verkregen, is een belangwekkend boek geworden. Belangwekkend zowel om de figuur, die er op indringende wijze in wordt getekend, als om de in aansluiting aan zijn werkzaamheid behandelde vraagstukken, in hoofdzaak op het terrein der gemeentelijke politiek, maar ten dele ook van algemener aard.

Wibauts levensloop is wel heel bijzonder geweest. Een goed zakenman als directeur van een houthandel, met veel internationale contacten, heeft hij zich een vermogen verworven, dat hem tenslotte in staat stelde zich geheel aan de publieke zaak te wijden als voorman in de socialistische beweging. Om dat met meer vrucht te kunnen doen, verhuisde hij van Middelburg naar Amsterdam, waar hij zijn naam zou vestigen als wethouder van groot formaat, op meer dan één punt pioniersarbeid verrichtend. Reeds tijdens zijn zakenleven had hij zich als socialist doen kennen — toen nog wel een heel exceptionele situatie. Hij had vaak steun verleend, en aan de arbeidsbeweging, zowel partij als vakbeweging, en aan propagandisten, die indertijd zo dikwijls in heel moeilijke omstandigheden verkeerden. Hij had ook reeds vrij wat gepubliceerd. In 1891, 32 jaar oud, vertaalde hij de bundel *Fabian Essays in Socialism*, waarvoor hij ook een voorrede schreef. Later vermaard geworden Engelse socialist als o.a. Shaw en Wells, pleitten daarin niet voor een revolutionaire ommekeer, maar voor geleidelijke omvorming van de maatschappij. Daarbij werd, naast vakbeweging en coöperatie, inzonderheid de gemeente behandeld als een orgaan dat grote praktische mogelijkheden kon bieden. Uit de levensloop van Wibaut blijkt overduidelijk, dat deze gedachten geheel met zijn aard overeenkwamen. Des te interessanter is het hoe Borrie in het licht stelt dat Wibaut zich geruime tijd in zijn eigen wezen vergist heeft. Daarmee brengt het boek de lezer in aanraking met de meningsverschillen in het begin van deze eeuw in de SDAP gerezen tussen de Nieuwe Tijdgroep — later felle Tribunisten —, die zich als de zuiver principiële beschouwden, en de meerderheid der partij onder leiding van Troelstra. Onder de bekoring van figuren als Gorter, Frank van der Goes en Henriette Roland Holst, beschouwde Wibaut zich een tijd lang ook tot de Nieuwe Tijdgroep behorend. Met de andere

'Marxisten' bestreed hij de gedachte aan deelneming van socialisten aan een regering waarin zij niet de meerderheid hadden. Wibaut, nog in 1913 tegenover Troelstra debatterend en zelfs afkerig van deelneming van socialisten als meerderheid aan een college van B. en W., wat Borrie hierover schrijft, daarbij citerend ook uit niet eerder gepubliceerde correspondentie, is nog niet van actualiteit ontbloot.

Nadat Wibaut in datzelfde jaar zich had laten bewegen in Amsterdam wethouder te worden, mits hij volkshuisvesting te beheren kreeg, bleek hij zich, ondanks het ontbreken van een socialistische meerderheid te gevoelen als een vis in het water. De wijze waarop hij tijdens de eerste wereldoorlog de levensmiddelenvoorziening leidde, bracht Troelstra er zelfs toe in de Tweede Kamer te stellen, dat de SDAP bereid was haar beste man als minister voor dit doel beschikbaar te stellen! Overigens zonder resultaat. Intussen wat Wibaut op dit punt het doelwit geworden van extremistische agitatie — ook hij kon niet meer verdelen dan er was. Het overzicht dat Borrie van Wibauts verdere werk als gemeentebestuurder geeft — hij beheerde achtereenvolgens, soms ook tegelijk, de meest uiteenlopende afdelingen — doet treffend uitkomen hoeveel ter hand werd genomen dat eerst scherp omstreden werd en nu algemeen wordt aanvaard. Ook hoeveel zelfstandiger de gemeenten vaak waren in hun handelen.

Wibauts eerste grote voorstel — de bouw van enige duizenden woningwoningen met subsidie — had medewerking van het Rijk nodig. Hij heeft niet kunnen dromen, dat het zou komen tot de enorme aantallen van tegenwoordig, maar evenmin dat het Rijk zou vaststellen hoeveel woningen in een gemeente mogen worden gebouwd, al is het zonder subsidie. De arbeidsvoorwaarden van het gemeentepersoneel waren voortdurend een moeilijk probleem — nu heeft men slechts het Rijk te volgen, dat zich op zijn beurt aansluit bij de ontwikkeling in het particuliere bedrijf. Zo is er veel meer. Het heeft alles zijn reden, maar Wibaut zou zich bij deze ontwikkeling uiterst onbehagelijk hebben gevoeld.

Het was niet de geringste van zijn verdiensten, dat hij de Amsterdamse financiën met grote bekwaamheid beheerde. De wet-De Geer, die het gemeentefonds instelde en de gemeenten het recht tot heffing van een eigen inkomstenbelasting ontnam, was hem een gruwel. Zij tastte z.i. de gemeentelijke zelfstandigheid in het hart aan. Terecht merkt Borrie overigens op, dat wettelijke vrijheid nog geen feitelijke vrijheid inhield wat aangaat het peil der belasting. Er was reeds een zeer groot verschil in heffing tussen armere en meer welvarende gemeenten. Dat verschil wilde de wet-De Geer verminderen. Bovendien bleven de gemeenten gerechtigd opcenten te heffen tot 100 toe. Pas tijdens de Duitse bezetting is daaraan een einde gekomen. Nu is de financiële verhouding tussen Rijk en gemeenten weer een uiterst nijpend probleem geworden. Op dit punt en op menig ander punt heeft het boek van Borrie, naast zijn historische waarde — ook wat vele andere activiteiten van Wibaut betreft — betekenis ook voor de vergelijking met de nu bestaande verhoudingen en voor de beoordeling van vraagstukken waarmee wij nu worstelen.

W. Drees

BROUWER, M., *Stereotypen als folklore*. Vinkeveen (Fringilla), (1968). — 340 p.

De hoofdstelling, die in dit proefschrift wordt verdedigd is, dat mensen specifieke persoonlijkheidskenmerken toekennen aan enige categorie personen omdat deze behoren tot de folklore van hun groep.

Brouwer vervolgt hiermee het thema, dat eveneens aan de orde was in het

onderzoek naar stereotypen over heilsoldaten, dat hij samen met Lissenburg publiceerde.

Deze folklorie-theorie lijkt veel overeenkomst te vertonen met de zgn. cultuur-overdracht-theorie ter verklaring van stereotypen (Horowitz). Toch is deze overeenkomst minder groot dan het lijkt. Dit hangt samen met het folklorie-begrip, dat Brouwer hanteert. Hij vat dit niet op als bijv. opvattingen die aanwezig zijn bij de meeste personen in een groep, maar als een eigenschap van een systeem van massa-communicatie. De in dit systeem algemeen gangbare elementen noemt Brouwer folklorie.

Tot het systeem van massa-communicatie wordt gerekend zowel de communicatie via de massa-media als die binnen de 'informele' kanalen (gesprekken, geruchten, etc.).

In verband met de bespreking van het systeem van massa-communicatie wijdt Brouwer een aantal interessante pagina's aan de behandeling van de vraag wat onder de openbare mening moet worden verstaan.

Hij ontwikkelt hier een analoge vraagstelling als bij het folklorie-begrip. Deze luidt: Moet men de openbare mening opvatten als de mening(en) die blijken een representatief opinie-onderzoek in een groep blijkt te bestaan, of moet men deze zien als de verzameling van uitlatingen die in een systeem van massa-communicatie worden aangetroffen?

Brouwer kiest met overtuiging voor het laatste standpunt (pag. 55). Hij voert voor dit standpunt enkele sterke argumenten aan. Er liggen hier m.i. toch ernstige moeilijkheden.

Wanneer er tussen de opvattingen bij de mensen en die welke door de formele en informele massa-communicatie-kanalen worden geuit, grote overeenkomst bestaat, behoeft er tegen Brouwer's omschrijving weinig bezwaar te bestaan. In andere gevallen kan deze echter meer verwarrend dan verhelderend werken. Ik geef twee voorbeelden:

1 Het formele massa-communicatiesysteem wordt door een machtsgroep beheerst en gebruikt voor intensieve propaganda. Het openlijk spreken tegen de inhoud van de gepropageerde opvattingen is verboden. De bevolking wijst echter de propaganda in grote meerderheid af.

2 Het tweede voorbeeld heeft betrekking op het gebied van de door Hofstätter genoemde Selbstverständlichkeiten.

Vrij veel zaken worden door alle leden van een groep zó vanzelfsprekend gevonden dat er niet over wordt gesproken, noch in de formele, noch in de informele (massa)-communicatie. De opvattingen zelf zijn echter zeer belangrijk. Rokeach aarzelt niet om ze de 'primitives' van een opvattingensysteem te noemen.

In de beide gegeven voorbeelden levert Brouwer's voorstel m.i. meer nadelen dan voordelen op.

Zoals reeds werd opgemerkt verdedigt Brouwer in zijn proefschrift de folklorie-theorie ter verklaring van stereotypen over andere groeperingen. Ik heb de indruk dat zijn intentie in dit geschrift niet is andere verklaringstheorieën af te wijzen. Zijn bedoeling is slechts aandacht te vragen voor de folklorie-theorie als verklaringsmodel naast andere.

De toelichting en de bewijsvoering met betrekking tot deze theorie gebeurt op fraaie wijze.

Hij begint aan te tonen, dat opvattingen die in het formele massa-communicatiesysteem voorkomen, sterke overeenkomst vertonen met die welke blijken enquête-onderzoek bij verschillende mensen worden aangetroffen.

Daarna begeeft hij zich in de buurt van andere theorieën over stereotypen. Hij gaat achtereenvolgens na of de inhoud van de stereotypen niet samenhangt met:

a de sympathie die men tegenover de groep koestert;

b de mate van contact met de groep;

c het opleidingsniveau.

In deze drie gevallen blijken er — en dit is een bevestiging van de folklorie-theorie — vrijwel geen verschillen in de inhoud van de stereotypen voor te komen.

Deze conclusie geeft aanleiding tot een opmerking over de waarde van de secundaire analyse van bestaand onderzoeksmateriaal waarvan Brouwer overvloedig gebruik maakt.

Naast het evidente voordeel, dat men ter toetsing van hypothesen niet zelf een vaak kostbaar onderzoek behoeft uit te voeren, staat een belangrijk nadeel. Dit bestaat hierin, dat variabelen die voor de toetsing van de theorie van zeer groot belang zijn, in het oorspronkelijke onderzoeksmateriaal op zeer gebrekkige wijze zijn geoperationaliseerd of in het geheel niet voorkomen.

Brouwer heeft voor de variabelen sympathie, contact en opleiding met grove benaderingen genoeg moeten nemen. Het blijft dan natuurlijk de vraag of het niet aantreffen van verschillen niet hierdoor is veroorzaakt.

Brouwer's boek is een belangrijke bijdrage tot de studie van de stereotypen. Het verdient om zijn zakelijkheid, theoretische relevantie, methodische nauwgezetheid en strakheid van betoog grote waardering en aandacht.

C. Boekestijn

HOONING, TH. J., *George Orwell in zijn tijd*. Meppel (Boom), 1968. — 260 p. f 14,50.

In een essay uit 1939, *Boy's Weeklies*, analyseert George Orwell een aantal populaire jongensblaadjes als voorbeeld van het soort sublitteratuur dat de krantenstalletjes vulde in de Engelse volksbuurten. Tegen het eind concludeert hij: 'All fiction from the novels in the mushroom libraries downwards is censored in the interests of the ruling class'.

Op p. 108 van het boek van Hooning is dit citaat ook te vinden, tussen aanhalingstekens, maar zonder waarschuwing bekort: 'All fiction is censored in the interests of the ruling class'. Commentaar van Hooning: de uitgangspunten van Orwell 'zijn... niet altijd vrij van een simplistisch Marxisme'. Dat zou in dit geval overdreven vriendelijk gezegd zijn — als Orwell inderdaad zoiets onzinnigs had geschreven.

In een ander essay uit dezelfde jaren vergelijkt Orwell negentiende-eeuwse romanschrijvers met moderne. Vroeger voelden zij zich in de wereld op hun gemak, tegenwoordig zijn het geïsoleerde mensen. Joyce, schrijft hij, zocht lang naar de 'common man' als hoofdpersoon voor zijn *Ulysses* en vond die ten slotte in een man in een uitzonderingspositie: 'a Jew, and a bit of a highbrow at that'. 'Dit lijkt een dubbele teleurstelling voor Orwell', concludeert Hooning verrassend; hij ziet in dit zinnetje een aanwijzing voor anti-semietische en anti-intellectualistische neigingen.

Dergelijke slordigheden komen in dit boek meer voor, al springen ze niet steeds zo in het oog.* Ze wijzen op een gebrek aan werkelijke aandacht voor Orwell's bedoelingen, en maken dat zijn portret onduidelijk wordt door onzekere en te forse lijnen. Dat zou al een ernstig gebrek zijn in een eenvoudige biografie zonder wetenschappelijke pretenties; in een dissertatie die een bijdrage wil leveren tot de kennissociologie en de literatuursociologie, ondermijnen dergelijke elementaire tekortkomingen elk vertrouwen in de wetenschappelijke waarde van de conclusies. Hooning acht Orwell op twee manieren relevant voor de sociologie: in de eerste plaats als de sociaal denker, wiens ideeën onderzocht kunnen worden op hun